

Cultural Factors in Counteracting ISIS's Influence on the Regional Relations of the Islamic Republic of Iran

Saleh Zainalian¹, Parviz Ahadi², Mohammad Yousefi Joybari³

¹ PhD. Student, Department of Political Science and International Relations, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran .szeinalian720@gmail.com

² Associate Professor, Department of Political Science and International Relations, Bonab Branch, Islamic Azad University, Bonab, Iran (**Corresponding author**). tbtbm2@gmail.com

³ Associate Professor, Department of Political Science and International Relations, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. yousefijoybari@iaut.ac.ir

Abstract

The objective of this study was to examine the cultural factors countering ISIS's influence on the regional relations of the Islamic Republic of Iran. This research is classified as applied in terms of its purpose, descriptive in nature, and exploratory mixed-method in terms of its variables. The statistical sample comprised experts and officials responsible for foreign relations, takfiri groups, and ISIS, who were active in policymaking and research centers in 2022. In the quantitative section, 335 participants were randomly selected through stratified sampling from among active members in the fields of foreign relations and regional terrorism. The qualitative findings were analyzed using thematic analysis with MAXQDA 10 software, while the quantitative section was analyzed using structural equation modeling via LISREL software. The quantitative findings confirmed all the qualitative components based on the structural equation model. Cultural factors, with a coefficient of 0.210, were found to significantly impact ISIS's influence on the regional relations of the Islamic Republic of Iran.

Keywords: Cultural Indicators, ISIS, Regional Relations, Iran, Foreign Policy.

عوامل فرهنگی در مقابله با تأثیر گذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران

صالح زینالیان^۱، پرویز احدی^۲، محمد یوسفی جویباری^۳

^۱ دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

szeinalian720@gmail.com

^۲ دانشیار، گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد بناب، دانشگاه آزاد اسلامی، بناب، ایران (نویسنده مسئول).

tbtbm2@gmail.com

^۳ دانشیار، گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

yousefjoubary@iaut.ac.ir

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل فرهنگی در مقابله با تأثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران بود. این پژوهش از نظر هدف جزو تحقیقات کاربردی بوده، از نظر ماهیت توصیفی، و از منظر متغیرها یک پژوهش آمیخته اکتشافی است. نمونه آماری پژوهش خبرگان و کارشناسان مسئول روابط خارجه، گروه‌های تکفیری و داعش بودند، که در سال ۱۴۰۱ در مراکز تصمیم‌گیرنده و مراکز تحقیقاتی مشغول بکار هستند. در بخش کمی ۳۳۵ نفر به صورت تصادفی از بین فعالان روابط خارجی و تروریسم منطقه‌ای به صورت طبقه‌ای انتخاب شدند. تحلیل یافته‌های بخش کیفی براساس تحلیل تیم، با نرم‌افزار مکس کیودا ۱۰ و بخش کمی براساس مدل معادلات ساختاری بر پایه نرم‌افزار لیزرل انجام شد. یافته‌های بخش کمی همه بخش‌های کیفی را براساس الگوی مدل معادلات ساختاری مورد تأیید قرار داد. عوامل فرهنگی با ضریب ۰/۲۱۰ بر تأثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی تأثیرگذار است.

کلیدواژه‌ها: شاخص‌های فرهنگی، داعش، روابط منطقه‌ای، ایران، سیاست خارجی.

استناد به این مقاله: زینالیان، صالح؛ احدی، پرویز؛ یوسفی جویباری، محمد (۱۴۰۳). عوامل فرهنگی در مقابله با تأثیرگذاری داعش بر

روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران. *سیاست‌پژوهی ایرانی*، ۱۱(۳)، ص ۲۹-۵۲.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۲۱؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۳/۰۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۲۹؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۰۷/۰۲

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان

۱. مقدمه

یکی از مسائل مهم مربوط به تصمیم‌گیری در زمینه سیاست خارجی، ارتباط کشور با سایر کشورها، شناخت محیط خارجی و عوامل مؤثر بر آن است. در دنیای امروز، هر کشوری ملزم به داشتن یک سیاست خارجی موثر است که به دنبال تعامل با یکدیگر باشد. در این راستا، هدف پژوهش حاضر بررسی ماهیت پیدایش داعش و تأثیر آن بر فعالیت‌ها و تصمیمات جمهوری اسلامی ایران در ابعاد ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی، منبع اصلی و مبنای تصمیم‌گیری‌های سیاست خارجی است. با توجه به ظهور داعش و نفوذ منطقه‌ای و غیرمنطقه‌ای آن، هر کشوری برای دستیابی به منافع ملی خود تلاش می‌کند. بازیگران منطقه‌ای و غیرمنطقه‌ای در خدمت گروه‌ها و ملیت‌های مختلف، فعالانه در منطقه مشارکت داشته‌اند. در این صورت ایران چگونه می‌تواند برای داشتن حداکثر منافع در منطقه بین‌المللی، با دیگر قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی رقابت کند (رضاپور و شوهانی، ۱۴۰۰). داعش جنبشی خشن و رادیکال است که می‌خواهد خلافت اسلامی را احیاء کند. نهضتی که توانست در مدت کوتاهی به فتوحات بزرگی دست یابد و از سوریه به عراق رفت و بخش‌هایی از عراق را اشغال کرد. سرانجام سرکرده داعش خود را خلیفه مسلمانان جهان خواند و از پیروان ادیان دیگر خواست که از آنها پیروی کنند (همان). ظهور و قدرت گرفتن داعش در عراق و سیطره آن بر بخش‌های گسترده‌ای از این کشور، نه تنها عراق را با بحران امنیتی و تهدید سرزمینی جدی روبه‌رو ساخت، بلکه تهدیدات و مخاطرات مهمی را برای امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی ایجاد کرده است. شکل‌گیری ساخت قدرت و سیاست در عراق در دورهٔ پساصدام، نقطهٔ عطفی در روابط میان ایران و عراق می‌باشد، ولی با حضور داعش، این روابط وارد فاز جدیدی شده است؛ خصوصاً اینکه داعش درصدد ایجاد یک واحد سرزمینی جدید در کشورهای عراق و سوریه بوده است. نه تنها ایران، بلکه بسیاری از کشورها و حتی روسیه پس از ظهور داعش، در منطقه تغییر موضع داده‌اند. همچنین سیاست خارجی ایالات متحده در قبال داعش به شکل قابل توجهی در روابط منطقه تأثیرگذار بوده است (همان). با توجه به آنچه بیان شد، در این پژوهش شاخص‌های فرهنگی مقابله با تاثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران، بررسی می‌شود.

۲. مفاهیم پژوهش

داعش: یک گروه اسلام‌گرای تندرو و پیرو آموزه‌هایی از اسلام سنی است. این گروه از ژوئیه ۲۰۱۴ ادعای خلافت جهانی کرد و خود را حکومت اسلامی (به عربی: الدولة الاسلامیة) نامید. همچنین زمانی بخش‌های بزرگی از شمال عراق و شرق سوریه را با جمعیت‌های ۲/۸ و ۸ میلیون نفر و بخش‌های کوچکی را در لیبی، نیجریه و افغانستان به تصرف خود درآورده بود. این گروه به

رهبری ابوبکر البغدادی از مجاهدین سلفی جدا شده از شبکه القاعده تأسیس شد و با دولت‌های عراق، سوریه و دیگر گروه‌های شورشی مخالف دولت سوریه وارد جنگ شده است. داعش یکی از تندروترین گروه‌های اسلام‌گرا در خاورمیانه است. این گروه علاوه بر عراق و سوریه، بخش‌هایی از لیبی و نیجریه را نیز در کنترل خود درآورد. گروه‌های هم‌پیمان داعش در نقاط دیگر دنیا مثل افغانستان و آسیای جنوب شرقی نیز فعال هستند. ریشه داعش به جماعت توحید و جهاد می‌رسد که در سال ۱۹۹۹ به رهبری ابومصعب الزرقاوی تأسیس شد و در سال ۲۰۰۴ به شبکه القاعده پیوست و پس از آن به القاعده عراق معروف شد. این گروه که وارد جنگ با دولت عراق و نیروهای آمریکایی مستقر در عراق شده بود، در سال ۲۰۰۶ میلادی با چندین گروه اسلام‌گرای دیگر ائتلاف کرد و مجلس شورای مجاهدین را تشکیل داد که یک قدرت مهم در استان انبار، وسیع‌ترین استان عراق، محسوب می‌شد. در ۱۳ اکتبر همان سال، مجلس شورای مجاهدین به همراه چند گروه شورشی دیگر، «حکومت اسلامی عراق» را تشکیل داد. ابویوب المصری و ابوعمر بغدادی دو رهبر اصلی حکومت اسلامی عراق بودند که در ۱۸ آوریل ۲۰۱۰ در عملیات ارتش آمریکا کشته شدند و ابوبکر بغدادی جایگزین آن‌ها شد (درج و نورانی بنام، ۱۴۰۱).

وهابیت: وهابیت جنبشی مذهبی است که محمد بن عبدالوهاب در قرن هجدهم در نجد عربستان بنیان گذاشت و از سال ۱۷۴۴ مورد پذیرش خاندان سعودی قرار گرفت. دیدگاه وهابی به یک پالایش اساسی در اسلام معتقد است و زیارت قبور و تقدیس برخی افراد را دلالتی بر شرک می‌داند. وهابیت هدف خود را بازگشت به آموزه‌های اصیل در قرآن و حدیث (سنت محمد) می‌داند و با هر نوع بدعتی مخالفت می‌کند. وهابیت از نظر ایدئولوژیکی پیرو اعتقادات ابن تیمیه و از نظر فقهی پیرو مذهب حنبلی است. وهابیت در منطقه خاورمیانه سبب پیدایش گروه‌های اسلام‌گرای بسیاری شد (رضاپور و شوهانی، ۱۴۰۰).

بنیادگرایی اسلامی: بنیادگرایی اسلامی اساساً نتیجه خشونت تفکر اسلامی نیست، بلکه التزام به منابع دینی بدون دستبرد، تحریف یا توجیه مبتنی بر دیدگاه شخصی است. از گروه‌های بنیادگرایی اسلامی می‌توان به گروه‌های القاعده، داعش، طالبان، جهاد اسلامی مصر، اخوان المسلمین، انصار حزب الله، حزب الله لبنان، جنبش مقاومت اسلامی فلسطین و جمعیت فدائیان اسلام اشاره کرد. داعش یکی از شاخه‌های القاعده و به طور مشخص یکی از شاخه‌های جبهه النصره است که شاخه‌ای از القاعده بود و در سوریه فعالیت می‌کرد. سازمان القاعده در اوایل دهه ۱۹۹۰ تأسیس شد و شکل‌گیری آن براساس یک نظریه مذهبی و سیاسی خاص است. نیروهای القاعده در این دهه دستخوش تغییرات متعددی شدند: مدتی در سودان بودند، سپس تا حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ به

افغانستان رفتند. پس از سقوط صدام در عراق، القاعده در عراق، به رهبری زرقاوی تأسیس شد. پس از تغییرات در کشورهای عربی و آغاز جنگ داخلی در سوریه، یکی از اصلی‌ترین گروه‌های مخالف مسلح که اتفاقاً مسلح شد، جنبش القاعده بود که به جبهه النصره تغییر نام داد. پس از مدتی این رودخانه نیز قطع شد و داعش ایجاد گردید (مسجد جامعی، ۱۳۹۵، ص ۴۵۶). سیاست خارجی دولت هر کشور به عنوان تئوری رژیم در رژیم سازندگی شکل می‌گیرد. براساس این دیدگاه، واقعیت و روابط بین مردم از طریق زبان، ایده‌ها و مفاهیم شکل می‌گیرد. از دیدگاه سازه‌انگاری، بازیگران و ساختارها به هم مرتبط هستند. هویت و علاقه برای توانایی ما در پیش‌بینی تاریخ و ایجاد نظم ضروری است. سازه‌گرایان کارکرد مرکزی نظریه عقل‌گرایی و ایده کنشگرایی که براساس منطق قیاسی، انتخاب‌های مستقلی انجام می‌دهند را رد می‌کنند. از منظر سازه‌گرایی، هنجارها هویت و ترجیحات بازیگران را شکل می‌دهند و اهداف جمعی را تعیین می‌کنند. برساخت‌گرایی فراملی بر تأثیر هنجارهای اعمال شده توسط جامعه بین‌المللی یا بخش‌های آن با هم تأکید دارد. سازه‌گرایی ادعای واقع‌گرایی را رد می‌کند که سیاست خارجی یک کشور با به دست آوردن یا از دست دادن قدرت تغییر می‌کند؛ زیرا بر این اصل تأکید دارد که بازیگران سیاست خارجی تابع هنجارهای بین‌المللی هستند.

به اعتقاد مکتب، قدرت استاندارد، یعنی میزان تأثیرگذاری بر رفتار سیاست خارجی، به دو عامل بستگی دارد:

۱) شباهت، یعنی چه تعداد از بازیگران نظام اجتماعی دارای پیش‌بینی ارزشی مشترک از رفتار هستند، بنابراین، نیروی الزام‌آور هنجار، به نحوه استفاده مشترک واحدهای نظام اجتماعی از آن بستگی دارد. ۲) وضوح، یعنی هنجار چقدر می‌تواند رفتار مناسب را از رفتار نامناسب تشخیص دهد (حاتمی، ۱۳۹۴). رویکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران فرهنگی است که می‌توان آن را با ویژگی رویکرد ساختاری با مفاهیم کاربردی و جامع تبیین کرد (شاکری، ۱۳۸۱).

بنابراین، سیاست خارجی جمهوری اسلامی در رابطه با عراق و سوریه براساس اصول مندرج در قانون اساسی و موازین و ارزش‌های فرهنگی و تاریخی در قالب هویت اسلامی آن ارزیابی می‌شود. در واقع ارزش‌های اسلامی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران یکی از عناصر تعیین‌کننده در سیاست کلان به‌شمار می‌رود. تحلیل تاریخ سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در ۳۰ سال اخیر نشان می‌دهد که در حوزه فعالیت‌های آن اقداماتی از جمله تنفر از غرور، حمایت از حقوق ستمدیدگان می‌توان یافت. سیاست خارجی ایران بر تلاش برای آزادی مردم تأکید داشته و صلح و ثبات دائمی را ترجیح داده است.

۳. پیشینه تحقیق

جدول ۱- پیشینه تحقیق

پدیدآور	عنوان مقاله	نتایج
درج و نورانی بنام (۱۴۰۱) روش توصیفی- تحلیلی	جمهوری اسلامی ایران برای حذف داعش از معادلات عراق و سوریه به چه اقداماتی دست زده است؟	اتخاذ سیاست دفاع فعال این ایران در قبال حضور و فعالیت داعش در عراق و سوریه را ایجاب می‌کند و در این راستا به حفظ حاکمیت و تمامیت ارضی خود مبادرت می‌ورزد.
مرادی و حیدری (۱۴۰۱) روش توصیفی- تحلیلی	عوامل جغرافیایی چه نقشی در ایجاد ناامنی‌ها در عراق و تأثیر آن بر روابط با ایران داشته‌اند؟	تنش‌های پایدار در روابط ایران و عراق، عمدتاً ماهیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی دارند که این امر ضرورت توجه به این عوامل توسط تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی ایران را مضاعف می‌کند.
علیپور گرجی و همکاران (۱۴۰۰) روش توصیفی- تحلیلی	سیاست خارجی ایالات متحده در قبال داعش در سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷، چگونه قابل تبیین است؟	ایالات متحده در سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷ تلاش کرده از یک‌سو داعش را مهار و از سوی دیگر نفوذ خود را با هزینه دولتی که مسئولیت به آن احاله شده، افزایش دهد.
رضاپور و شوهانی (۱۴۰۰) روش تبیینی و تحلیلی	راهبردهای روسیه در خاورمیانه پساداعش چگونه تغییر می‌کند؟	روسیه پساداعش درصدد ابقاء نیروها و تسلیحات و ایجاد پایگاه‌های نظامی بوده و قصد نفوذ پایدارتر و دائمی‌تر در رقابت با غربی‌ها و هژمونی آمریکا برای کسب منافع سیاسی- امنیتی و اقتصادی بیشتر در خاورمیانه دارد.
اردم و همکاران (۱۳۹۹) روش توصیفی- تحلیلی	سیاست خارجی ایران در مقابله با گروه تروریستی داعش چیست؟	برداشت تهدید داعش از سوی ایران، دارای چهار شاخص عمده مجموع قدرت، نزدیکی جغرافیایی، قدرت تهاجمی و نیت تهاجمی است.
الماسی و ازغندی (۱۳۹۹) روش توصیفی- تحلیلی	دلایل و ریشه‌های شکل‌گیری گروه‌ها و سازمان‌های تروریستی در خاورمیانه کدامند؟	گروه‌ها و سازمان‌های تروریستی حاضر در جهان مدرن دارای عقبه فکری و تاریخی هستند که از منظر تبارشناسی قابل بررسی می‌باشند.

۴. مبانی نظری

یکی از مهم‌ترین پدیده‌های امنیتی عصر حاضر، ظهور و گسترش گروه تروریستی داعش در غرب آسیا و شمال آفریقا است. پدیده‌ای که همه تحولات سیاسی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی در این منطقه را تحت تأثیر قرار داده و موضوع بررسی و مطالعه کارشناسان حوزه‌های مختلف قرار گرفته است (علیپور گرجی و همکاران، ۱۴۰۰). براساس نتایج آخرین تحقیقات، تقریباً یک‌چهارم جمعیت جهان مسلمانان هستند. جهان اسلام (سرزمین‌هایی که بیشتر مردم آن پیرو دین اسلام هستند) نیز تقریباً مشتمل بر ۶۰ کشور در آسیا، اروپا و آفریقا است. همواره میان ایران و عربستان در مسأله رهبری جهان اسلام و اینکه کدام کشور ام‌القرای آن باشد، اختلاف بوده است، چراکه اگر هر کدام از

این دو کشور رهبری جهان اسلام را در دست بگیرد، این جهان مسیری کاملاً متفاوت از مسیر تعیین شده توسط کشور رقیب را طی خواهد کرد. ایران تلاش دارد با تیکه بر اسلام سیاسی که تقریباً الگوی کامل و موفق آن توسط انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی ایران ارائه شده است، جهان اسلام را در محور مقاومت، حمایت از آرمان فلسطین و مبارزه با استکبار جهانی به حرکت درآورد، در مقابل، عربستان سعودی نیز تلاش می‌کند با کسب جایگاه ام‌القرای و رهبری جهان اسلام، ظرفیت و پتانسیل عظیم مسلمانان را صرف سازش با استکبار جهانی و ائتلاف با قدرت‌های بزرگ همچون آمریکا کند و جهان اسلام را در چارچوب سیاست‌های ابلاغ شده توسط غرب به ویژه متحد اصلی این کشور یعنی آمریکا، به حرکت درآورد.

امنیت اجتماعات بشری به پنج مقوله نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تقسیم می‌شود. براساس آنچه بوزان عنوان داشته، به‌طور کلی امنیت نظامی به اثرات متقابل توانایی‌های تهاجمی و دفاعی مسلحانه دولت‌ها و نیز برداشت آن‌ها از مقاصد یکدیگر مربوط است. امنیت سیاسی ناظر بر ثبات سازمانی دولت‌ها، نظام‌های حکومتی و ایدئولوژی‌هایی است که به آن‌ها مشروعیت می‌بخشد. امنیت اقتصادی یعنی دسترسی به منابع و بازارهای لازم برای حفظ سطوح قابل قبولی از رفاه و قدرت دولت. امنیت اجتماعی به قابلیت حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی، با وضعیت قابل قبولی از تحول مربوط است. امنیت زیست‌محیطی ناظر بر حفظ محیط به‌عنوان سیستم پشتیبانی ضروری که تمامی حیات بشری بدان متکی است، می‌باشد. این پنج بخش جدا از یکدیگر عمل نمی‌کنند. هریک از آن‌ها دارای کانون مهمی در درون مسئله امنیت و روشی برای تنظیم اولویت‌ها بوده و از طریق ارتباطات قوی به یکدیگر متصل هستند.

تهدیدات نظامی هنوز هم در تفکر امنیتی دارای برتری نظری هستند و تا زمانی که سیاست بین‌المللی با ساختار آنارشی همراه است، اهمیت حیاتی آن‌ها تداوم خواهد داشت؛ اما در عمل و به‌خصوص برای کشورهای توسعه‌یافته، میزان اهمیت آن‌ها در مقایسه با تهدید سایر جنبه‌ها در حال کاهش است (مسجد جامعی، ۱۳۹۵). ابو عمر البغدادی نیز در سخنرانی سال ۲۰۰۷ خود با عنوان «ان تنتهوا فهو خیر لکم» با خطاب قرار دادن شیعیان بیان داشت: «به دلیل اینکه در کنار کافر اشغالگر ایستاده‌اید، پس کفرتان بیشتر شده و از دین جدا شده‌اید، تا جایی که فرزندان عشایر اصیل ابزار دست فرس [ایرانیان] و پیروان آنها از گروه‌های کافر و مرتد شده‌اند و این لکه ننگی بر پیشانی شما در تاریخ است. این عادت شما در طول تاریخ است که دشمنان خدا علیه اهل سنت را دوست می‌دارید». داعش، نشانه غلبه دشمن درون دینی مسلمانان بر دشمن خارجی است. گروه‌های تکفیری با تبدیل دشمن برون‌دینی به دشمن درون‌دینی، جهان اسلام را از درون به چالش طلبیده‌اند. تکفیری‌ها با

تقسیم دشمنان خود به دور و نزدیک، شیعیان و اهل سنت را دشمن نزدیک می‌دانند. یک هدف این طرح (ایده)، تضعیف محور مقاومت در منطقه است. مناطق تحت تصرف داعش، ارتباط فیزیکی ایران با محور مقاومت و عمق استراتژیک ایران از عراق تا لبنان را هدف قرار داده است (خسروی، ۱۳۹۰)؛ مانند شهرهای اطراف رود فرات، نظیر حدیثه، قائم و بخشی از جاده بغداد-رمادی که در نزدیکی مرز سوریه قرار دارد. وهابیت تکفیری و گروه داعش در آغاز با شعار توحید به میدان آمدند، اما در مسیر مبارزه با اساس اسلام، شدیدترین مرحله نفاق در اینها ملاحظه شد؛ به این معنی که از یک سو دم از توحید و مبارزه با شرک می‌زنند، اما در عمل همه اینها غلام حلقه به گوش کفار و مشرکین هستند. سوالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که چگونه یک انسان مسلمان، مدعی توحید است، اما از سوی دیگر خودش را سرسپرده کفار و مخالفین اسلام قرار می‌دهد؛ حال آنکه دستور اکید خدای متعال در قرآن به همه مسلمین این است که نباید کفار را به عنوان ولی و مسلط بر خود قرار دهید. وهابیت اعم از مفتی‌ها و پیروان آنها و عواملشان، همگی بی‌واسطه یا باواسطه، سرسپردگان کفار هستند و شواهد فراوانی در این زمینه وجود دارد.

سلفی‌گری در دو منطقه، دو مکتب ایجاد کرده است، یکی سلفی‌گری خاورمیانه وهابی است که در قالب جهادی‌ها و ارشادی‌ها تعریف می‌شود و در درون این جریان عده‌ای افراطی و معتقد به جهاد به هر شکل هستند؛ و عده‌ای هم معتقد به خشونت برای حاکمیت اسلام نیستند. مکتب دوم، جریان دیوبندی است که منشاء آن شبه قاره هند است. طالبان با مکتب دیوبندی و داعش به مکتب سلفی خاورمیانه پیوند دارند که در قالب وهابیت جریان تکفیری قابل تعریف هستند و اینها غیر از خود کسی را مسلمان نمی‌دانند. این دو جریان در بحث جهاد اشتراك نظر دارند، اما در مفهوم جهاد اینکه آیا می‌شود علیه مسلمانان نیز جهاد کرد، اختلاف نظر دارند. جریان دیوبندی معتقد است درباره جهاد باید شورایی از علما تصمیم بگیرد و محدوده آن هم جهاد با کفار است، و نه مسلمانان؛ اما سلفی‌های خاورمیانه این مفهوم را گسترش داده‌اند، به این معنا که هر فرمانده نظامی ولو اینکه تحصیلات دینی نداشته باشد، می‌تواند فتوای جهاد بدهد، مثل دکتر ایمن الظواهری که یک پزشک است و یا بن‌لادن که یک مهندس بود و اینها معتقدند که می‌توانند فتوای جهاد دهند و نیازی به علما نیست. اسلام سیاسی، متعاقب انقلاب اسلامی ایران، در جمهوری اسلامی موجودیت عینی یافت و در بازاریابی سیاسی افکار عمومی جهان اسلام، خود را به عنوان کالای پرمشتری برای مسلمانان جهان اسلام، که در عصر جدید همواره سرخورده و شکست خورده و ناکام بوده‌اند، درآورد. این خوانش انقلابی از اسلام در ایران موفقیت عملی و عینی خود را در قالب ایجاد تغییرات اجتماعی در انقلاب اسلامی، نظام‌سازی با منطق جمهوری اسلامی که سنت و مدرنیته را در ترکیبی موزون به‌کار

گرفت و نیز در ایجاد نظامی ماندگار و چهل ساله نشان داد؛ اما الگوی رقیب و وهابی داعش در برابر این اسلام سیاسی قد علم کرده، و با دولت‌سازی نیم‌بند خود در عراق و سوریه، به خودنمایی می‌پردازد (نظری و همکاران، ۱۳۹۷). یکی از مفاهیم بنیادی در مطالعات، رسانه و راه و روشی است که از طریق آن رسانه‌ها حوادث و واقعیت‌ها را نشان می‌دهند. تلویزیون و روزنامه‌ها یکی از عوامل تاثیرگذار در شکل‌دهی به فرهنگ مصرف در جامعه هستند. دیپلماسی رسانه‌ای از جمله مقولاتی است که در عصر ارتباطات توانسته به عنوان یکی از ابزارهای تحقق قدرت نرم و تأمین منافع ملی کشور مد نظر قرار گیرد. در این راستا، بهره‌گیری جمهوری اسلامی ایران از ابزار دیپلماسی رسانه‌ای، به عنوان یک قدرت منطقه‌ای، از اهمیت بسزایی برخوردار است (عباس‌زاده فتح‌آبادی، ۱۳۹۰).

شروع هر بحرانی بستر و ریشه‌های مختلفی از جمله عوامل تاریخی، ژئوپلیتیکی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارد. گاهی دولت‌ها در مناسبات بین‌المللی، در راستای دستیابی به منافع خود و یا جلوگیری از به خطر افتادن امنیت و ثبات کشور خود، اقدام به محدود کردن اثرپذیری خود از گروه‌های تروریستی می‌کنند. داعش خشن‌ترین تشکیلات تروریستی در بین همه گروه‌های مسلح برجسته در منطقه خاورمیانه است. پس از حمله آمریکا به عراق، شاخه القاعده در عراق پایه‌گذار داعش شد. پس از آنکه ناآرامی‌های سوریه شدت گرفت، داعش از عراق به سوریه هم وارد شد. ظهور داعش در عراق و سوریه تبعات مختلفی در خاورمیانه و سپس در اغلب نقاط دنیا به همراه داشت. کشورهای گوناگونی نیز با پدیده داعش درگیر شده و به ناچار در مقابل آن به تدابیر مختلفی دست زدند. در این میان جمهوری اسلامی ایران به طور مستقیم با داعش در تقابل قرار گرفت؛ زیرا داعش علاوه بر اینکه تمامیت ارضی و رژیم‌های سیاسی متحدان منطقه‌ای ایران را به چالش کشید، تهدید امنیتی و ایدئولوژیکی برای ایران نیز به‌شمار می‌رفت. لذا، سیاست خارجی ایران تحت تاثیر ظهور داعش ناچار به اعمال راهکارهایی برای مقابله با آن شد (سنایی و کاویانپور، ۱۳۹۵).

گسترش اندیشه سلفی در دهه‌های گذشته آغاز شده و در سال ۲۰۱۱ به اوج خود رسیده است و فرقه‌هایی همچون طالبان و داعش هم از رجم آن بیرون آمده‌اند. فعالیت گسترده گروه تروریستی داعش طی سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۱۴ در عراق و سوریه، با واکنش‌های مختلفی مواجه شد (اردم و همکاران، ۱۳۹۹). یکی از معضلات بزرگ امنیت بین‌الملل، پدیده تروریسم است که حیات انسان‌ها و روابط میان ملت‌ها را در معرض خطر جدی قرار داده است. اکنون، جهان اسلام نیز با مسئله رشد جریان تروریسم مواجه بوده که برخاسته از تعالیم وهابیت و به نام سلفی‌گری، سبب کشتار انسان‌ها شده است. کشور عربستان با استعانت از مبانی نظری و مفاهیم کلامی وهابیت به عنوان یکی از مهم‌ترین واحدهای حامی تروریسم و به تاسی از آن به عنوان اخلاص‌گر نظم بین‌الملل شناخته

می‌شود. در مقابل گفتمان وهابیت، گفتمان اسلام سیاسی امام خمینی قرار دارد که با استفاده از مبانی اصیل اسلامی، همواره می‌کوشد تا صلح را از طریق شناسایی و نابودی عناصر ناامن در سطح جهانی، جاری سازد (سیمبر و همکاران، ۱۳۹۶).

فعالیت گسترده گروه تروریستی داعش طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۸ در عراق و سوریه، با واکنش‌های مختلفی مواجه شد. وضعیت امنیتی جاری در کشورهای افغانستان، عراق و سوریه و همچنین آینده امنیت این کشورها و منطقه غرب آسیا در قبال فعالیت‌ها و جنایت‌های گروه‌های تکفیری- تروریستی طالبان، داعش و جبهه النصره و توسعه و گسترش قلمروی این گروه‌ها و امکان تسری به دیگر کشورهای منطقه و انتشار بی‌مهابای جنایات آنها در رسانه‌های خبری و مجازی دنیا، نشان‌دهنده توطئه‌ای بسیار شدید علیه دنیای اسلام توسط صهیونیست‌ها و حامیان غربی آنها با ابزار وهابی- تکفیری جهت تاثیرگذاری در افکار عمومی جهانیان است، تا اسلام‌هراسی در گستره وسیع‌تری به نمایش درآید. تحولات سیاسی که از سال ۲۰۱۱ میلادی در کشورهای عربی به وقوع پیوست، نه تنها به استقرار حکومت‌های دموکراتیک در منطقه ختم نشد، بلکه به پیدایش و گسترش داعش منجر گردید. این گروه تروریستی از شمال آفریقا تا غرب آسیا در کشورهای منطقه پدیدار شد و دست به اقدامات تروریستی زد. با توجه به اینکه سوریه و عراق در کانون این بحران تروریستی قرار گرفتند، تهدید داعش بیش از پیش برای جمهوری اسلامی نمایان شد. بنابراین، ایران با اتخاذ تدابیر و خط‌مشی‌های سیاسی و نظامی، در تلاش برای دفع این تهدیدات برآمد، تا از این طریق از فروپاشی حلقه‌های مقاومت در منطقه ممانعت به عمل آورد (درج و نورانی بنام، ۱۴۰۱). در سال‌های اخیر مطرح شدن جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان قدرت منطقه‌ای تأثیرگذار در غرب آسیا و نمایش قدرت در عراق، سوریه، لبنان و یمن، نشان‌دهنده تحول در سیاست منطقه‌ای ایران نسبت به گذشته است. این نمایش قدرت علاوه‌بر افزایش توانمندی‌های نسبی و خلاء قدرت ناشی از تحولات ژئوپولیتیکی محیط پیرامونی، مرهون کنشگری منطقه‌ای نیروهای مستشاری ایران با محوریت نیروی قدس بوده است (حاتمی و رضایی، ۱۳۹۸).

۵. روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع کاربردی می‌باشد. در این پژوهش از روش ترکیبی کیفی- کمی برای تجزیه و تحلیل استفاده شده و رویکرد پژوهش آمیخته^۱ نیز مورد استفاده قرار گرفته است. در تجزیه و تحلیل کیفی مصاحبه‌های اولیه از روش تحلیل داده‌های کیفی تحلیل تم استفاده شده، که نتایج آن در تبیین

مدل تحلیلی پژوهش آمده است. در بخش کمی نیز برای تحلیل داده‌های گردآوری شده، از روش‌های توصیفی، شاخص گرایش به مرکز مانند: میانگین و ...، شاخص‌های پراکندگی مانند: انحراف معیار، واریانس و ... و همچنین سایر شاخص‌ها مانند فراوانی و درصد، و آمار استنباطی، از آزمون آلفای کرونباخ، آزمون کولموگروف-اسمیرنف، به منظور نرمال بودن داده‌ها و تحلیل عاملی تاییدی و روش معادلات ساختاری به منظور بررسی سؤالات پژوهش استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش در بخش کمی خبرگان و کارشناسان مسئول روابط خارجه، گروه‌های تکفیری و داعش بودند که در سال ۱۴۰۱ در مراکز تصمیم‌گیرنده و مراکز تحقیقاتی مشغول بکار هستند. بنابراین، نمونه آماری بخش کیفی پژوهش کارشناسان مسئول روابط خارجه، کارشناسان گروه‌های تکفیری و داعش است. در بخش کمی ۳۳۵ نفر (۱۳۱ نفر خانم و ۲۰۴ نفر آقا) به صورت تصادفی از بین فعالان روابط خارجی و تروریسم منطقه‌ای طبقه‌ای انتخاب شدند. برای اطمینان از روایی پرسشنامه از روش دلفی استفاده شد. در تحقیق حاضر از روش اعتبار یا روایی مفهومی استفاده شده است.

شاخص نسبت روایی محتوایی^۱ (CVR): براساس تعداد متخصصینی که سؤالات را مورد ارزیابی قرار داده‌اند، حداقل مقدار CVR قابل قبول باید براساس جدول (۲) باشد. سؤالاتی که مقدار CVR محاسبه شده برای آنها کمتر از میزان مورد نظر با توجه به تعداد متخصصین ارزیابی‌کننده سؤال باشد، بایستی از آزمون کنار گذاشته شوند، زیرا براساس شاخص روایی محتوایی، روایی محتوایی قابل قبولی ندارند.

جدول ۲- حداقل مقدار CVR قابل قبول براساس تعداد متخصصین نمره‌گذار

تعداد متخصصین	مقدار CVR	تعداد متخصصین	مقدار CVR	تعداد متخصصین	مقدار CVR
۵	۰/۹۹	۱۱	۰/۵۹	۲۵	۰/۳۷
۶	۰/۹۹	۱۲	۰/۵۶	۳۰	۰/۳۳
۷	۰/۹۹	۱۳	۰/۵۴	۳۵	۰/۳۱
۸	۰/۷۵	۱۴	۰/۵۱	۴۰	۰/۲۹
۹	۰/۷۸	۱۵	۰/۴۹	۴۵	۰/۳۲
۱۰	۰/۶۲	۲۰	۰/۴۲	۵۰	۰/۲۸

در این پژوهش با توجه به تعداد ۱۰ نفری متخصصین نمره‌گذار، مقدار CVR برابر با ۰/۹۱ محاسبه شده که بسیار مناسب است.

شاخص روایی محتوایی^۱ (CVI): جهت بررسی شاخص روایی محتوا از روش والتز و باسل^۲ استفاده شده است. کلیه گویه‌های مورد بررسی در پژوهش حاضر شاخص CVI بالاتر از ۰/۸۰ داشته و مورد تایید هستند. طبق یک قاعده کلی، حد نصاب لازم آلفا برای یک شاخص را ۰/۰۷ در نظر می‌گیرند و تحت این شرایط بهتر می‌توان به نتایج آن اعتماد کرد (هیتون^۳، ۲۰۰۴). بر این اساس، به منظور اطمینان از پایایی پرسشنامه حاضر و همسانی درونی سؤال‌ها، پرسشنامه به صورت تصادفی بر روی نمونه مقدماتی ۳۰ نفر از کارشناسان روابط خارجه، گروه‌های تکفیری و داعش اجرا گردید. بعد از اجرا و بررسی ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS برای نمونه مقدماتی، مقدار آلفا در شاخص فرهنگی و اجتماعی ۰/۸۴ بدست آمد که بالای ۰/۰۷ بود، لذا می‌توان گفت که پرسشنامه از اعتبار بالا و قابل قبولی برخوردار است و نشان‌دهنده قابلیت اعتماد بالای مؤلفه مورد بررسی می‌باشد.

۶. یافته‌ها

جدول ۳- ترکیب اعضاء کمیته دلفی شرکت‌کننده
در مرحله کیفی پژوهش

ردیف	رشته تخصصی	رتبه دانشگاهی	طبقه مصاحبه
۱	روابط خارجه	استاد	فایل صوتی
۲	روابط خارجه	استادیار	فایل صوتی
۳	روابط خارجه	استادیار	فایل صوتی
۴	روابط خارجه	استاد	فایل صوتی
۵	روابط خارجه	دانشیار	فایل صوتی
۶	روابط خارجه	دانشیار	فایل صوتی
۷	کارشناس گروه‌های تکفیری	استادیار	فایل صوتی
۸	روابط خارجه	استادیار	فایل صوتی
۹	مبارزه با تروریسم	استاد	فایل صوتی
۱۰	روابط خارجه	دانشیار	فایل صوتی
۱۱	روابط خارجه	استادیار	فایل صوتی
۱۲	روابط خارجه	استادیار	فایل صوتی

1. Content validity index
2. Waltz & Bausell
3. Hinton

جدول ۴- سوالات مصاحبه

ردیف	مفهوم سوال
۱	تاثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران
۲	برخوردهای داعش و جمهوری اسلامی
۳	تهدیدهای داعش برای جمهوری اسلامی

در بخش کیفی برای تحلیل‌ها از نرم‌افزار مکس کیودا^۱ استفاده شده است. برازش روایی کیفی در پایان با توجه به معیارهای ارائه شده توسط کرسول^۲، به منظور اطمینان خاطر از دقت بودن یافته‌ها به شرح زیر انجام شد:

- بازبینی توسط اعضاء کمیته دلفی،

- مشارکتی بودن پژوهش.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات کمی پژوهش پرسشنامه تدوین ابعاد و مولفه‌های تاثیرپذیری روابط منطقه‌ای موجود روابط خارجه، گروه‌های تکفیری و داعش، با رویکرد تحلیل تم بوده؛ و به منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز در خصوص ارزیابی مدل کیفی پژوهش، پرسشنامه‌ای ۵ گویه‌ای بر مبنای مقوله‌های احصاء شده در بخش کیفی تدوین شد. برای اطمینان از روایی پرسشنامه از روش دلفی استفاده شد.

جدول ۵- شاخص نسبت روایی محتوایی^۳ (CVR)

تعداد متخصصین	مقدار CVR	تعداد متخصصین	مقدار CVR	تعداد متخصصین	مقدار CVR
۵	۰/۹۹	۱۱	۰/۵۹	۲۵	۰/۳۷
۶	۰/۹۹	۱۲	۰/۵۶	۳۰	۰/۳۳
۷	۰/۹۹	۱۳	۰/۵۴	۳۵	۰/۳۱
۸	۰/۷۵	۱۴	۰/۵۱	۴۰	۰/۲۹
۹	۰/۷۸	۱۵	۰/۴۹	۴۵	۰/۳۲
۱۰	۰/۶۲	۲۰	۰/۴۲	۵۰	۰/۲۸

در این پژوهش با توجه به تعداد ۱۰ نفری متخصصین نمره‌گذار، مقدار CVR برابر با ۰/۹۱ بدست آمد که بسیار مناسب می‌باشد.

شاخص روایی محتوایی^۴ (CVI): جهت بررسی شاخص روایی محتوا از روش والتز و باسل

1. MAXQDA

2. Kersol

3. Content validity ratio

4. Content validity index

استفاده می‌شود. بدین صورت که متخصصان «مربوط بودن»، «واضح بودن» و «ساده بودن» هر گویه را براساس یک طیف لیکرتی ۴ قسمتی مشخص می‌کنند. متخصصان مربوط بودن هر گویه را از نظر خودشان از ۱ «مربوط نیست»، ۲ «نسبتاً مربوط است»، ۳ «مربوط است»، تا ۴ «کاملاً مربوط است» مشخص می‌کنند. ساده بودن گویه نیز به ترتیب از ۱ «ساده نیست»، ۲ «نسبتاً ساده است»، ۳ «ساده است»، تا ۴ «ساده مربوط است»، و واضح بودن گویه نیز به ترتیب از ۱ «واضح نیست»، ۲ «نسبتاً واضح است»، ۳ «واضح است»، تا ۴ «واضح مربوط است»، مشخص می‌شود. حداقل مقدار قابل قبول برای شاخص CVI برابر با ۰/۷۹ بوده و اگر شاخص CVI گویه‌ای کمتر از ۰/۷۹ باشد، آن گویه بایستی حذف شود. کلیه گویه‌های مورد بررسی در پژوهش حاضر شاخص CVI بالاتر از ۰/۸۰ داشته و مورد تایید هستند.

جدول ۶- سؤالات، مؤلفه‌ها و میزان پایایی عوامل تشکیل‌دهنده پرسشنامه

متغیر	ضریب
فرهنگی	۰/۸۶

در این پژوهش از روش نمونه‌روایتی برای تحلیل و کدگذاری مصاحبه‌ها استفاده شده است. در ادامه به بررسی تک‌تک مقوله‌ها پرداخته می‌شود. نمونه پاسخ‌های ارائه شده در حوزه زیرساخت‌های تأثیرات داعش بر روابط جمهوری اسلامی در ذیل آمده است. در جدول (۷) شاخص‌های مد نظر مصاحبه‌شوندگان در مورد زیرساخت‌های جلوگیری از تأثیر گذاشتن مد نظر مورد بررسی قرار گرفته است:

جدول ۷- شاخص‌های توجه به زیرساخت‌های جلوگیری از تأثیر گذاشتن

ردیف	کد استخراج شده
۱	نبود زیرساخت‌هایی همچون اینترنت امن و مطمئن
۲	مشکلات زیرساختی
۳	کمبود متخصصان روابط منطقه‌ای
۴	عدم انعطاف‌پذیری
۵	عدم تعریف فرایندها و اقدامات روابط منطقه‌ای
۶	هزینه بالای افزایش شایستگی کارشناسان و تصمیم‌سازان و عدم تخصیص هزینه در این زمینه
۷	هزینه‌های ایجاد روابط منطقه‌ای
۸	کاهش امکان تعامل در روابط منطقه‌ای، کشورهای همسایه و دیگر طرف‌های مذاکره
۹	عدم یکپارچگی سیستم‌های نرم‌افزاری
۱۰	نابرابری بیلان توانمندی‌های کارشناسان و تصمیم‌سازان در روابط خارجه

جدول ۸- شاخص افق‌های پیش‌روی جلوگیری از تاثیر گذاشتن

ردیف	کد استخراج شده
۱	مبارزه با داعش کارشناسان و تصمیم‌سازان در روابط خارجه، کشورهای همسایه و طرف‌های مذاکره
۲	تحریم‌های بین‌المللی در تأمین تجهیزات ملزومات جلوگیری از تاثیر گذاشتن
۳	وابستگی فناورانه زیرساخت و نرم‌افزارهای کاربردی
۴	هزینه بالای افزایش شایستگی کارشناسان و تصمیم‌سازان در روابط خارجه
۶	عدم بازدارندگی جرائم مربوط به خودسر بودن و تصمیمات شخصی و استفاده از توانمندی‌ها
۷	کمبود متخصصان توانمند در روابط منطقه‌ای

در جدول‌های ذیل ابر کلمات و تکرار هر کدام ارائه شده است:

جدول ۹- تفاوت پاسخ‌ها

ردیف	کد استخراج شده	تعداد تکرار
۱	استفاده ناصحیح از توانمندی‌های دولتمردان	۱۷
۲	وجود خلأهای خطامشیء مناسب برای جلوگیری از تاثیر گذاشتن کارشناسان و تصمیم‌سازان در روابط خارجه	۱۶
۳	مسائل قانونی و حقوقی اشتراک توانمندی‌های مراکز نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای	۱۴
۴	فقدان استراتژی‌ها و سیاست‌های مشخص	۱۹
۵	وجود قوانین و مقررات زیاد و دست‌وپاگیر	۲۰
۶	عدم همکاری وزارت خارجه	۱۱
۷	تغییر قانون‌ها	۲۲
۸	تغییر زیاد مدیران	۲۱
۹	عدم تسلط تکنیکی و خطامشیء مناسب برای جلوگیری از تاثیر گذاشتن کارشناسان و تصمیم‌سازان در روابط خارجه	۱۹
۱۰	ثبت توانمندی‌ها	۱۵
۱۱	گزینش توانمندی‌ها	۱۶
۱۲	ارزیابی توانمندی‌ها	۱۹
۱۳	اجرای توانمندی‌ها	۱۸
۱۴	پیچیدگی‌های استفاده از توانمندی‌ها	۲۴
۱۵	عدم پیروی از چارچوب‌های بین‌المللی	۹

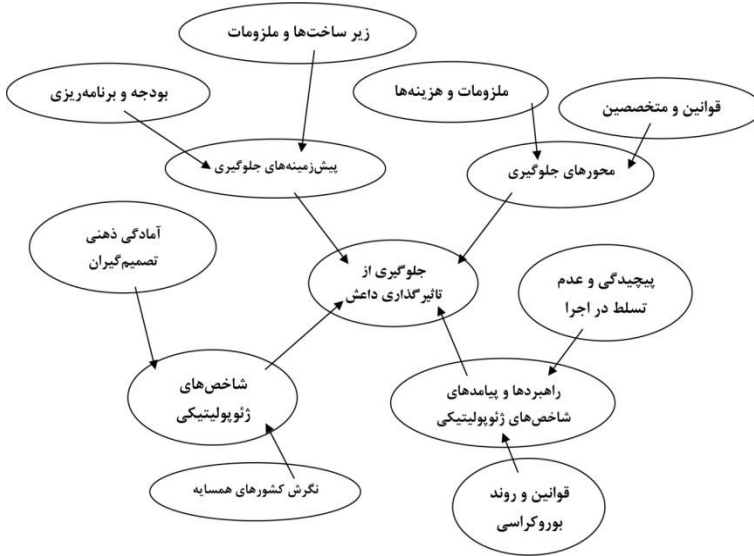
جدول ۱۰- پاسخ‌های پر تکرار و تعداد تکرار

ردیف	شاخص‌های بیشتر اشاره شده	تعداد	شاخص‌های کمتر اشاره شده	تعداد
۱	استفاده ناصحیح از توانمندی‌ها دولتمردان	۱۷	مشکلات زیرساختی	۴
۲	وجود خلاءهای خط‌مشی‌ء مناسب برای جلوگیری از تاثیر گذاشتن کارشناسان و تصمیم‌سازان در روابط خارجه	۱۶	کمبود متخصصان روابط منطقه‌ای	۶
۳	مسائل قانونی و حقوقی اشتراک توانمندی‌های مراکز مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای	۱۴	عدم انعطاف‌پذیری	۲
۴	فقدان استراتژی‌ها و سیاست‌های مشخص	۱۹	کمبود متخصص	۳
۵	وجود قوانین و مقررات زیاد و دست و پاگیر	۲۰	مسائل قانونی و حقوقی اشتراک توانمندی‌ها در مراکز مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای	۵
۶	عدم همکاری وزارت خارجه و خط‌مشی‌ء کلی نظام	۱۱	فقدان استراتژی‌های مشخص	۷
۷	تغییر قانون‌ها	۲۲	وجود قوانین و مقررات دست و پاگیر	۸
۸	تغییر زیاد مدیران	۲۱	عدم همکاری وزارت خارجه	۸
۹	عدم تسلط تکنیکی و خط‌مشی مناسب برای جلوگیری از تاثیر گذاشتن کارشناسان و تصمیم‌سازان در روابط خارجه	۱۹	هزینه تعمیر و نگهداری سنگین	۹
۱۰	ثبت توانمندی‌ها	۱۵	ثبت توانمندی‌ها	۶
۱۱	گزینش توانمندی‌ها	۱۶	گزینش توانمندی‌ها	۵
۱۲	عدم وجود رویه‌های مشخص نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای	۱۹	عدم وجود رویه‌های مشخص در نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای و دیگر طرف‌های مذاکره	۳
۱۳	اجرای توانمندی‌ها	۱۸	عدم رعایت مسئولیت مدنی	۲
۱۴	پیچیدگی‌های استفاده از توانمندی‌ها	۲۴	گسترش بی‌رویه روابط منطقه‌ای و نهادهای مبارزه با تروریسم غیرانتفاعی	۲
۱۵	عدم پیروی از چارچوب‌های بین‌المللی	۹	جنگ علمی- امکاناتی پیاده شده توسط تحریم‌ها	۴

جدول ۱۱- شناسایی ابعاد از کدهای استخراج شده

دسته‌بندی اولیه کدها	ابعاد استخراج شده
افق‌های پیش‌روی جلوگیری از تاثیر گذاشتن	محورهای جلوگیری از تاثیر گذاشتن

با تحلیل جملات کلیدی ارائه شده، می‌توان به صورت ذیل ابعاد اصلی را شناسایی کرد.

نمودار ۱- گذرگذاری نهایی

جدول ۱۲- نتایج حاصل از آزمون نرمال بودن کولموگروف- اسمیرنوف

نتیجه	معنی‌داری	ضریب بدست آمده	گویه‌ها
تایید نرمال بودن توزیع آماری	۰/۲۱	۰/۲۱۰	گویه‌های مربوط به شاخص‌های فرهنگی
تایید نرمال بودن توزیع آماری	۰/۳۹	۰/۱۱۷	تاثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی

با توجه به نتایج بدست آمده، نرمال بودن توزیع همه گویه‌ها مورد تایید می‌باشد. در جدول (۱۳) نتایج حاصل از بررسی آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای بررسی مقوله‌های پژوهش آمده است.

جدول ۱۳- آزمون تی تک‌نمونه‌ای مقوله‌های پژوهش

مقوله مورد نظر	آماره تی بدست آمده	سطح معنی‌داری	نتیجه
گویه‌های مربوط به شاخص‌های فرهنگی	۴۷/۷۵	۰/۰۰۰	تایید شاخص

با توجه به تایید مقوله‌ها می‌توان گزاره ذیل را بیان کرد: شاخص‌های فرهنگی بر تاثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی تأثیر دارد.

تخمین مدل

برای بررسی ارتباط بین گویه‌ها، به روش معادلات رگرسیون، معادله ذیل تخمین زده می‌شود.

$$A = \alpha + \beta_1 * A_1 + \beta_2 * A_2 + \beta_3 * A_3 + \beta_4 * A_4 + \beta_5 * A_5 + \varepsilon$$

متغیرهای این معادله به شرح ذیل می‌باشند:

جدول ۱۴- متغیرهای پژوهش

نوع متغیر	نماد	متغیر
وابسته	A	تأثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی
مستقل	A ₁	فرهنگی

در جدول (۱۵) نتیجه تخمین مدل آمده است.

جدول ۱۵- نتایج برازش مدل رگرسیونی

متغیر پاسخ = تأثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی			
متغیرهای مستقل	ضرایب رگرسیونی	آماره آزمون t	سطح معناداری
ثابت معادله (α)	۰/۰۰۱	۰/۰۰۵	۰/۹۹۶
فرهنگی	۰/۲۱۸	۳۵/۱۹	۰/۰۰۰
آماره آزمون F = ۸۹۴۴/۶۶	سطح معناداری = ۰/۰۰۰		
آماره دوربین واتسون = ۱/۷۰	ضریب تعیین = ۰/۹۹		

برای بررسی اثر معنی‌دار متغیرها بر متغیر وابسته، از آزمون تی استفاده می‌شود. در صورت معنی‌دار بودن، مقوله مربوط به آن متغیر مورد تایید است. در مورد ضرورت‌ها و چالش‌های فرهنگی و منطقه‌ای، موارد ذیل توسط مصاحبه‌شوندگان بیان شده است:

- تاکید بر نظارت پیشگیرانه و قبل از وقوع مشکل در دیپلماسی نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای و کشورهای همسایه. باید مکانیزمی در نظر گرفته شود که قبل از وقوع مشکل برای دیپلماسی نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای و دولت طرف‌های سیاسی و تجاری، خط‌مشی کلی نظام و مذاکره‌کنندگان مسائل شناسایی و زمینه‌های بروز تأثیرگذاری داعش بر روابط خارجه جمهوری اسلامی خشکاننده شود. در واقع، نظارت قبل از عمل یا پیشگیرانه مورد تاکید قرار گیرد. بنابراین، نظارت موثر و پیشگیرانه بر عملکرد نهادهای مبارزه با تروریسم به جای بازرسی بعد از وقوع تخلف و استفاده ناصحیح از توانمندی‌ها می‌تواند از وقوع تخلفات و سوءعملکرد دیپلماسی نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای، کشورهای همسایه و طرف‌های مذاکره جلوگیری کند. همچنین اقدام جدی و عملی در مورد سوءاستفاده‌کنندگان دیپلماسی نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای و استفاده ناصحیح از توانمندی‌ها می‌تواند از بروز تخلف و استفاده ناصحیح از توانمندی‌ها در نهادهای مبارزه با تروریسم پیشگیری کند. در این زمینه تقویت جایگاه نظارتی در نهادهای مبارزه با تروریسم و سازمان‌های تصمیم‌گیرنده، به تنظیم برنامه توانمندسازی و نیز تدوین قوانین و مقررات، سیاست‌ها و بخشنامه‌های جامع برای جلوگیری از تأثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران، متناسب با ارزش‌ها و واقعیت‌های ارزشی، علمی-

دانشگاهی و اجتماعی جامعه، می‌تواند به بهبود عملکرد دیپلماسی نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای کشورهای همسایه و تاثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران کمک کند.

- تعامل سازنده وزارت خارجه با مراکز سیاست‌گذاری و اجرایی و نیز تاثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران. از آنجایی که وزارت خارجه به عنوان تصمیم‌گیرنده نهایی در مورد نهادهای مبارزه با تروریسم، دو وظیفه مهم و خطیر سیاست‌گذاری و نظارت را جهت ایفای نقش فعال و اثرگذار در پیشبرد اهداف علمی- توانمندی جامعه از طریق اعمال سیاست‌های منطقه‌ای در کشورهای همسایه و نهادهای مبارزه با تروریسم کشور عهده‌دار است، لذا، برقراری ارتباط نزدیک و مستمر بین وزارت خارجه و نهادهای سیاست‌گذاری نظیر مجلس شورای اسلامی از یک‌سو و نیز ارائه راهکار برای جلوگیری از تاثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران به عنوان بازوان اجرایی وزارت خارجه در عملیاتی کردن سیاست‌های منطقه‌ای در نهادهای مبارزه با تروریسم کشور از سوی دیگر، ضروری است. به این معنا که وزارت خارجه به عنوان سیاست‌گذار و ناظر بر اجرای سیاست‌های منطقه‌ای در نهادهای مبارزه با تروریسم، مشکلات و موانع پیش‌روی دیپلماسی نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای را به نهادهای قانونگذاری منعکس کند، تا آنها نیز قوانین و مقرراتی را در راستای حل مشکل و بهبود عملکرد دیپلماسی نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای کشورهای همسایه و تاثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران اتخاذ کنند و تعامل دوطرفه‌ای بین وزارت خارجه و نهادهای بالادستی و نیز دیپلماسی نهادهای مبارزه با تروریسم و روابط منطقه‌ای و کشورهای همسایه کشور برقرار شود.

- ایجاد نظام کارآمد تعیین‌کارایی کارشناسان و تصمیم‌سازان در روابط خارجه و سیاست‌گذاران. اگرچه امروزه نیز سیستم تعیین‌کارایی کارشناسان و تصمیم‌سازان در روابط خارجه و سیاست‌گذاران در کشور ایجاد شده است، اما به علت ضعف ساختار فناوری شبکه کشورهای همسایه و نهادهای مبارزه با تروریسم و عدم همکاری شایسته مراکز نهادهای مبارزه با تروریسم، تاکنون به صورت عملی و فراگیر از سامانه‌های رتبه‌بندی عملکرد مناسب دولت طرف‌های سیاسی و تجاری و کارشناسان و تصمیم‌سازان آنها در کشور بهره‌برداری نشده است.

- مهم‌ترین شاخص فرهنگی هر سیستم قبل از راه‌اندازی آن، آماده‌سازی ذهنی کاربران نهایی آن می‌باشد. آماده نبودن ذهن آن‌ها نسبت به تغییر سیستم می‌تواند باعث ایجاد نارضایتی و حتی شکست پروژه شود.

- شاخص‌های فرهنگی عدم تمایل تصمیم‌گیران در مورد پذیرش سیستم جدید که نیازمند

مدیریت صحیح در جهت پذیرش سیستم‌های جدید می‌باشد. کارشناسان و تصمیم‌سازان و کارکنان نهادهای مبارزه با تروریسم و تصمیم‌گیران کشورهای همسایه، فرآیندهای موجود را ترجیح می‌دهند و نسبت به پذیرش جدی‌تر آن تمایل ندارند. - عمده مشکل فرهنگی در سیستم سیاست‌گذاری روابط منطقه‌ای، پیاده‌سازی مدیریت مناسب در بخش نهادهای مبارزه با تروریسم، در بخش کسب‌وکار روابط منطقه‌ای است. از طرف دیگر، در گام‌های بعدی، دولت طرف‌های سیاسی و تجاری نیز در زمینه فرهنگی درگیر خواهند شد؛ اما در حال حاضر دولت طرف‌های سیاسی و تجاری و مذاکره‌کنندگان، درگیری خاصی با مدیریت نهادهای مبارزه با تروریسم و مدیریت کشورهای همسایه و خدمات آن ندارند که با ایجاد خدمات و زیرساخت احراز هویت، باید به آن‌ها سیاست‌گذاری‌های لازم را ارائه کرد که البته این احتمال وجود دارد که با توجه به ضعف‌های فرهنگی و سیاست‌گذاری در این بخش نیز مشکلاتی وجود داشته باشد.

۷. نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر شناسایی تاثیر شاخص‌های فرهنگی بر مقابله با تاثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی می‌باشد. عوامل فرهنگی با ضریب ۰/۲۱۰ بر تاثیرگذاری داعش بر روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی تاثیرگذار است. نتایج این تحقیق با تحقیقات درج و نورانی بنام (۱۴۰۱)، مرادی و حیدری (۱۴۰۱)، علیپور گرجی و همکاران (۱۴۰۰)، رضاپور و شوهانی (۱۴۰۰) همسو می‌باشد. اینکه هرگز داعش عملیات موفقی در ایران نداشته، دلیل بر عدم تاثیرگذاری داعش بر روابط ایران نیست. در ژوئیه ۲۰۱۵ ایران در پشت مرزهای خود در خاک عراق منطقه حائل امنیتی به عمق ۴۰ کیلومتر ایجاد کرد. در ماه مه ۲۰۱۵ حسین دهقان، وزیر دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی، مدعی شد که داعش قدرت و توانایی تهدید مرزهای ایران را ندارد. از نظر نظامی ایران اجازه حضور داعش در مرزها را نداده، اما داعش در صحنه دیپلماتیک نیز با ابزارهای مختلف به اثرگذاری مشغول است. ایران با عراق ۱۵۰۰ کیلومتر مرز مشترک دارد. جمهوری اسلامی برای جلوگیری از نفوذ جهادیون به خاک ایران، بسیار سریع دست همکاری به سوی دولت نوین‌پسند عراق دراز کرد و نیروهای ایرانی به ویژه سپاه قدس با رهبری قاسم سلیمانی، به یاری نیروهای عراقی شتافتند. جمهوری اسلامی ایران پیشرو مبارزه با افراطی‌گری و تروریسم از جمله فعالیت‌های تروریستی گروه‌های تکفیری در عراق و سوریه است که با حمایت برخی از کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای شکل گرفته‌اند. گروه‌های تکفیری که داعیه ایجاد خلافت اسلامی در چند قاره جهان را در سر می‌پروراندند، برخلاف آموزه‌های اصیل شریعت متعالی اسلام عمل می‌کنند و رفتارهای غیرانسانی و بی‌رحمانه آنها تهدید جدی علیه صلح و ثبات منطقه‌ای و بین‌المللی است. در حالی که

اتتلاف جدید نظامی با هیاهوی تبلیغاتی فراوان در حال مهیاء نمودن فضا برای شروع اقدام هوایی بر علیه تروریست‌های داعش سه سال پس از ایجاد آن است. مبارزه واقعی با داعش طی سه سال گذشته توسط گروه‌های مختلف مردمی و دولت‌های منطقه‌ای در صحنه میدانی نبرد در جریان بوده و جمهوری اسلامی ایران سهم خود را در این مبارزات ایفا نموده است.

همچنین نتایج این تحقیق با تحقیقات اردم و همکاران (۱۳۹۹)، الماسی و ازغندی (۱۳۹۹) همسو می‌باشد. مبارزه با تروریسم با استفاده از نیروی هوایی در کشورهای مختلف آزموده شده و نه تنها به نابودی تروریسم طالبان و القاعده نیانجامیده، بلکه دامنه آن را به کشورهای مختلف گسترانده و به نابودی زیرساخت‌های اقتصادی و کشته و آواره شدن بیشتر مردم بی‌گناه انجامیده است. برخی از تشکیل‌دهندگان این اتتلاف نمایشی کشورهایی هستند که خود در ایجاد، گسترش و تقویت منابع انسانی، مالی، تسلیحاتی و تدارکاتی تروریست‌های داعش نقش اصلی را ایفا نموده و اینک با حضور در جمع اتتالیون، درصد منحرف نمودن افکار عمومی ملت‌ها از نقش محوری خود در این بحران آفرینی هستند. جمهوری اسلامی ایران هدف نهایی برخی از سردمداران اتتلاف علیه داعش را حضور نظامی بلندمدت در منطقه دانسته و نسبت به بی‌نتیجه بودن اتتلاف ضد داعش همچون اقدامات قبلی سردمداران این اتتلاف، باور دارد. مبارزه با تروریسم داعش نیازمند عزم جدی و همکاری بین‌المللی از طریق دولت‌های مرکزی کشورهای محل حضور داعش و مبارزه جدی و همه‌جانبه با ابزارهای سیاسی، مالی، تسلیحاتی و تبلیغاتی تروریست‌های داعش و حامیان بین‌المللی آنها بوده و در یک مبارزه واقعی با تروریسم، جمهوری اسلامی ایران یک کشور پیشتاز است. داعش قدرتمندترین مظهر سازمان تروریستی است که به عنوان شاخه القاعده در عراق پس از حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ ایجاد شد. با توجه به تأثیرات فراوان بحران دولت اسلامی، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بخش‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی را تحت تاثیر قرار داده است. با ظهور داعش در منطقه، جمهوری اسلامی ایران در تلاش است تا نقش خود را به عنوان بازیگر اصلی مقاومت در منطقه خاورمیانه و در نظام جهانی کنونی ادغام کند. براساس دیدگاه سازنده‌گرایان، منشأ هویت در نظام جهانی در اصول، قواعد و هنجارهای درونی و در فعالیت‌های اجتماعی جهان نهفته است. بنابراین، بسیاری از مفاهیم مانند امنیت، تهدید، اجتماعی شدن، یکپارچگی براساس نظام ارزشی و هویت‌کنشگران ایجاد می‌شود. نکته اصلی رویکرد سازندگی این است که سیاست بین‌الملل را نمی‌توان به مجموعه‌ای از تعاملات و رفتارهای عقلانی در چارچوب واقعی و سازمانی در سطح ملی و بین‌المللی تقلیل داد؛ زیرا تعاملات دولت‌ها تنها براساس یک‌سری رویدادهای برنامه‌ریزی شده است. این تعاملات پذیرفته نمی‌شوند، بلکه در طول زمان به عنوان نوعی الگوی

رفتاری از طریق هویت شکل می‌گیرند. هویت جمهوری اسلامی ایران براساس سنت‌های اسلامی و دیدگاه‌های بیرونی شکل می‌گیرد. سیاست خارجی جمهوری اسلامی در قبال عراق و سوریه براساس اصول مندرج در قانون اساسی و سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی و تاریخی در قالب هویت اسلامی مورد قضاوت قرار می‌گیرد؛ زیرا جدای از مادیات، زمینه مشترک در روابط ایران و سوریه، سیاست مشترک حفظ هویت مخالف در خاورمیانه است.

در شرایطی که منطقه در آستانه تغییرات جدید است، به نظر می‌رسد:

- نقش سازنده و تأثیرگذار ایران به عنوان یکی از قدرت‌های منطقه، از زمان پیدایش بحران داعش تثبیت شده است.

- جهان تضمین امنیت، تقویت صلح، ثبات و رفع تهدیدهای تروریسم را به رسمیت شناخت و پذیرفت. این امر می‌تواند منجر به افزایش نقش و نفوذ منطقه‌ای و شهرت ایران به عنوان یک بازیگر مسئول و فعال در جهان شود.

بحران داعش پیامدهای مثبت و منفی جدی برای همه کشورهای منطقه داشته است. در روابط بین‌الملل، پس از بحران داعش، همه کشورها از این بحران برای افزایش قدرت و اعتبار ملی خود در روابط کشورها استفاده کردند. عربستان سعودی، قطر و ترکیه در یک گروه و ایران، عراق و سوریه در گروه دیگر قرار گرفتند. عربستان سعودی برای مبارزه با نفوذ تشیع و بهتر کردن سنی‌ها در جهان اسلام هر کاری می‌کند. پس از برجام، ریاض تهدید خواهد شد و تهران جای بهتری پیدا خواهد کرد. به گفته کارشناسان، داعش مظهر جریان وهابی است که سعودی‌ها نمی‌توانند آن را کنترل کنند. زمانی که طالبان در افغانستان و صدام در عراق سقوط کرد، بیشترین منافع نصیب ایران شد. این دو دولت پیش از این بزرگ‌ترین تهدید برای ایران به‌شمار می‌رفتند، اما پس از سرنگونی طالبان و صدام، ایران تنها کشوری بود که نفوذ قابل توجهی بر این کشورها داشت. اما از سوی دیگر، عربستان سعودی با پشتوانه مالی فراوانی که از نفت در اختیار دارد، در سال‌های اخیر به طرق مختلف تلاش کرده ایران را متعادل کند و بتواند نقش فعالی در خاورمیانه داشته باشد.

کشور دیگری که در این بحران موثر است، ترکیه است. ترکیه داعش را ابزاری برای سرنگونی رژیم بشار اسد در سوریه می‌داند. با تقویت سازمان تروریستی داعش که در نتیجه جنگ داخلی در سوریه به وجود آمد، ترکیه در مبارزه با این سازمان نقش حمایتی ایفا کرد و حتی به تنها فردی که در توسعه اوضاع عراق دست داشت، تبدیل شد. این یک ترک بود که در واقع از سقوط عراق به دست داعش صحبت کرد. تروریست‌ها فقط حمایت کردند، و در واقع داعش این اقدام را تأیید کرد. اقدام اتحادیه اروپا و به ویژه انگلیس در بحران عراق تا حدودی شبیه اقدام آمریکا در سایه درگیری‌های داخلی این

اتحادیه و تا حدودی برای جلوگیری از گسترش آن است. اروپا با تهدیدات گروه‌های تکفیری مقابله خواهد کرد، آنها را در خاورمیانه دخالت داده و از بازگشت آنها جلوگیری می‌کند. ایران در عراق و سوریه به حفظ وحدت دو کشور، افزایش قدرت شیعیان، حفاظت از مناطق متبرک در سوریه، حفاظت از حاکمیت سیاسی بشار اسد و حفاظت از پایگاه مخالفان وابسته است. این در حالی است که اختلافات و درگیری‌های گاه و بی‌گاه با کشورهای دیگر منطقه مانند عربستان، ترکیه و قطر اثر منطقه‌ای و همکاری با قدرت‌های بزرگ، اثر بین‌المللی سیاست خارجی داعش است.

۸. پیشنهادها

- راهکارهایی برای جلوگیری از تاثیرگذاری و نفوذ داعش به شرح زیر ارائه می‌شود:
- کمک به گروه‌های نیابتی برای مبارزه در مرزهای سوریه، عراق و بخشی در افغانستان،
- با استفاده از روابط بین‌الملل حقوقی، تیم حقوقی مورد تایید جمهوری اسلامی، می‌تواند از شورای امنیت بخواهد تا علاوه بر احراز نقض صلح و اتخاذ اقدام مقتضی طبق منشور، از دیوان کیفری بین‌المللی درخواست محاکمه جنایتکاران «داعش» را کند.
- پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی با استفاده از روش‌های سلسله مراتبی، عوامل موثر بر تاثیرگذاری داعش بر روابط مورد بررسی قرار گیرد، تا علاوه بر شناخت جایگاه متغیرهایی همچون شاخص‌های ژئوپولیتیکی، زیرساخت‌ها و سیاست‌ها که موضوع بحث پژوهش حاضر بود، برنامه جامعی برای جلوگیری از پایین آمدن کیفیت روابط با همسایگان و مبارزه با تروریست در اختیار مدیران سازمان قرار گیرد.
- همچنین در پژوهش‌های آتی می‌توان در دو بخش ملزومات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، به بررسی نیاز سازمان‌های تصمیم‌گیرنده همچون دستگاه دیپلماسی به امکانات در جهت پیاده‌سازی تاثیرگذاری داعش بر روابط پرداخته شود.
- حضور قدرتمند در عراق برای جلوگیری از پیشروی داعش،
- تلاش برای حفاظت از اماکن مقدس در عراق در برابر داعش،
- ارتباط بیشتر با اقلیم کردستان عراق برای جلوگیری از پیشروی داعش در منطقه،
- توصیه به ارتش عراق برای مبارزه با داعش،
- تقویت حضور نظامی مستقیم در خاک عراق در اطراف مرز ایران.

منابع

- اردم، نیلوفر؛ امام جمعه‌زاده، سید جواد؛ گودرزی، مهناز (۱۳۹۹). تحلیل سیاست خارجی ایران در مقابله با گروه تروریستی داعش: ۲۰۱۸-۲۰۱۴. *مطالعات بیداری اسلامی*، ۳(۱۲)، ص ۱۴۱-۱۷۴.
- الماسی، مصطفی؛ ازغندی، علیرضا (۱۳۹۹). تبارشناسی گروه‌ها و سازمان‌های تروریستی در خاورمیانه؛ مطالعه موردی القاعده و داعش. *تحقیقات سیاسی و بین‌المللی*، ۱۲(۴۳)، ص ۱-۱۷.
- حاتمی، عباس؛ رضایی، فاطمه (۱۳۹۸). تحلیل تطبیقی شیوه‌های تأمین منابع مالی القاعده و داعش: رهیافتی در اقتصاد سیاسی تروریسم. *مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل*، ۲(۲)، ص ۱-۲۷.
- حاتمی، محمدرضا (۱۳۹۴). شکل‌گیری داعش در پویش جهانی شدن. *مطالعات روابط بین‌الملل*، ۸(۳۰).
- خسروی، غلامرضا (۱۳۹۰). *شیعیان پاکستان (مناسبات راهبردی ایران و پاکستان)*. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- درج، حمید؛ نورانی بنام، کاظم (۱۴۰۱). تلاش راهبردی جمهوری اسلامی ایران برای حذف داعش از معادلات عراق و سوریه. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۶(۱۰)، ص ۶۷-۹۳.
- رضناپور، مهرداد؛ شوهانی، احمد (۱۴۰۰). تغییر راهبردهای روسیه در خاورمیانه پس‌داعش. *پژوهشنامه ایرانی سیاست بین‌الملل*، ۱(۱۴)، ص ۱-۱۰.
- سنایی، اردشیری؛ کاویان‌پور، مونا (۱۳۹۵). ظهور داعش و تأثیر آن بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. *مطالعات روابط بین‌الملل (پژوهشنامه روابط بین‌الملل)*، ۹(۳۴)، ص ۱۴۵-۱۶۸.
- سیمبر، رضا؛ ساکی، سعید؛ مهدی‌زاده، سیده هاله (۱۳۹۶). مقایسه تطبیقی وهابیت سعودی و گفتمان اسلام سیاسی امام خمینی با صلح و امنیت بین‌المللی. *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*، ۵(۳۵)، ص ۱۳۵-۱۵۴.
- شاکری، سیدرضا (۱۳۸۱). مبانی اسلامی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. *مطالعات راهبردی*، شماره ۱۵.
- عباس‌زاده فتح‌آبادی، مهدی (۱۳۹۰). جهانی شدن و القاعده. *سیاست*، ۴۱(۳).
- علیپور گرجی، محمود؛ سیفی، عبدالمجید؛ یوسفی، ساناز (۱۴۰۰). موازنه‌گری از دور به‌مثابه استراتژی ایالات متحده در قبال داعش. *تحقیقات سیاسی و بین‌المللی*، شماره ۱۳، ص ۵۳-۴۹.
- مرادی، جهانبخش؛ حیدری، نصرت‌اله (۱۴۰۱). بررسی عوامل ناامنی در عراق براساس مدل هاگت و تأثیر آن بر روابط با ایران. *تحقیقات سیاسی و بین‌المللی*، ۴(۲۲)، ص ۳۸-۵۹.
- مسجد جامعی، محمد (۱۳۹۵). *ایران و جهان عرب: تحولات ژئوپلیتیک ایران*. تهران: انتشارات اطلاعات.
- نظری، فرزاد؛ شیرودی، مرتضی؛ گلشنی، علیرضا (۱۳۹۷). بررسی نقادانه اندیشه‌های سیاسی - اجتماعی طالبان با داعش در مواجهه با جامعه‌سازی اسلامی. *مطالعات بیداری اسلامی*، ۳(۴۱)، ص ۱۳-۱۸.